

Turnhoutse eeuwelingen: Theodoor Peenen (1851-1953)

Theodoor Franciscus Peenen werd geboren te Turnhout op 2 maart 1851. Hij was de zoon van Cornelius Peenen en Maria Kuppens. Op 18 oktober 1876 huwde hij met Melanie Dierckx die te Turnhout geboren werd op 27 juni 1852. Dit huwelijk werd gezegend met zeven kinderen, waarvan er twee op jonge leeftijd overleden. Het waren Karel, Maria, Emma, Jozef, Anna, Petrus en Armand. Zijn dochter Anna zal haar vader trouw verzorgen tot aan zijn overlijden.

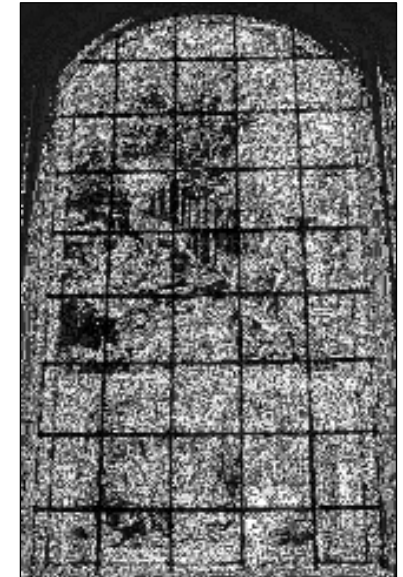
Tijdens haar bezoek aan Turnhout op 20 januari 1951 bracht prinses Josephine Charlotte een bezoek aan "Vaderke Peenen", zoals men hem toen kende, op het kasteel. Naar aanleiding van zijn 100 jaar werd hij op grootse wijze gevierd. Na een eucharistieviering in de Sint-Pieterskerk werd de eeuweling op het stadhuis ontvangen waar

een receptie werd aangeboden door het stadsbestuur. Nadat burgemeester Bauweraerts de geschenken had overhandigd, dankte vaderke Peenen met de woorden: "Ge zijt allemaal bedankt voor de eer en ik zal't onthouden zulle". Dan volgde een diner in zaal Scaldis. In de namiddag trok een triomfstoet door de straten en waren er wijkfeesten. Vaderke Peenen overleed te Turnhout op 5 december 1953.

Tekst en foto's: Willy Van Sprengel

Woord vooraf

In november is in de bosrijke Kempen het jachtseizoen volop op gang gekomen. De historische verbondenheid tussen enerzijds onze streek, het kasteel van Turnhout en haar adellijke bewoners en het beoefenen van de jacht anderzijds kan in dit seizoen niet genoeg benadrukt worden. De buit in deze vierde Taxandria Nieuws van 2008 is groot. Zo vindt u er een uitgebreid verslag van de vorige lezing over Turnhout in de Franse periode en het relaas van o.a. de najaarsuitstap naar Aken, de cultuurmarkt, de archeologische opgravingen aan de Warandeparking en de guillotine van het Taxandriamuseum.

*Glasraam over Sint-Hubertus,
patroonheilige van de jagers,
Sint-Pieterskerk Turnhout*

In dit nummer starten we met een nieuwe rubriek van de ervaren verzamelaar Willy van Sprengel over Turnhoutse honderdjarigen. Bovendien kan u de resultaten lezen van de enquête die in de vorige nieuwsbrief stond. Meer dan 60 leden hebben even tijd gevonden in hun jachtig leven om de enquête in te vullen en op te sturen. Vriendelijk bedankt voor uw bijdrage! U zal ongetwijfeld merken in de volgende jaren dat we trachten in te spelen op sommige van jullie wensen. Een concreet resultaat hiervan is dat we in het voorjaar van 2009 een cursus oud schrift inrichten.

Andermaal heeft Taxandria in 2008 een zeer gewaardeerd bestuurslid verloren. De heer François Boone overleed in augustus op 89-jarige leeftijd. Tot aan zijn dood heeft hij zich trouw en volhardend ingezet voor het Kempische erfgoed in de brede zin van het woord.

In memoriam de heer François Boone

Op 13 augustus 2008 is bestuurslid François Boone in het St.- Elisabeth ziekenhuis vredig overleden. Op 28 september zou hij zijn negentigste verjaardag hebben kunnen vieren.

Al in 1949 was hij bestuurslid van onze kring. Hij zette hierbij de traditie van zijn vader voort, een van de stichters van Taxandria, advocaat Louis Boone.

François woonde praktisch iedere vergadering van het bestuur bij en was ook heel vaak aanwezig op onze lezingen. Hij had een brede belangstelling voor hedendaagse geschiedenis. Als fotograaf was hij uitstekend, steeds klaar om evenementen op de gevoelige plaat vast te leggen. Dit deed hij onder meer tijdens de

oorlogsjaren, met name bij de bevrijding van onze stad. Niet zonder gevaar nam hij snapshots van de zich terugtrekkende Duitse troepen. Na de gevechten ging hij kiekjes nemen te Geel-ten Aard. Hij fotografeerde de triomfantelijke intocht van de "Polar Bears", de Britten van de 49e infanterie divisie die ons bevrijd hebben. Men kan stellen dat hij hierbij het niveau van een persfotograaf bereikte. Een klein deel van die foto's uit zijn enorme verzameling werd gepubliceerd in het boek "Turnhout tijdens de Tweede Wereldoorlog".

François was zeer sociaalvoelend, steeds actief in talrijke verenigingen. Iedereen weet dat hij de initiatiefnemer en de spilfiguur was in het Comité

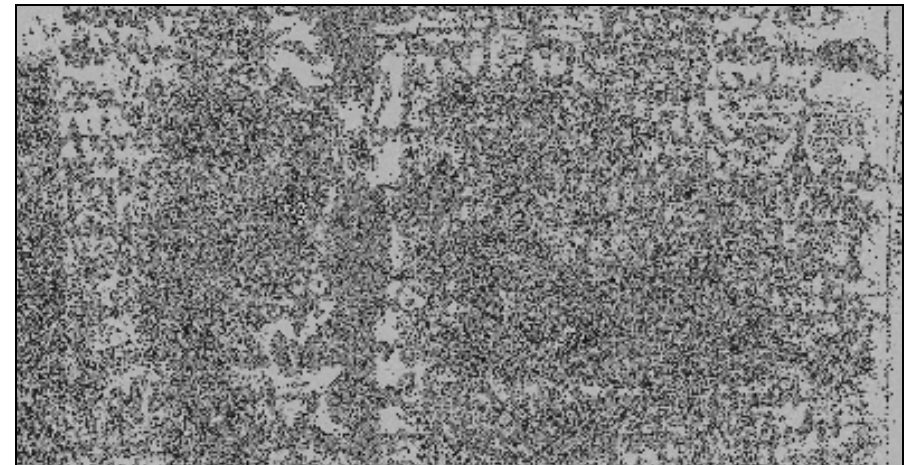
Cursus paleografie in maart 2009

Een eerste concreet resultaat van de enquête en blijkbaar een duidelijke wens van meerdere leden bestaat in het volgen van een cursus lezen van oud schrift (paleografie).

Michel Oosterbosch, afdelingshoofd van het rijksarchief van Antwerpen en tevens voorzitter van het Geels Geschiedkundig Genootschap is bereid om op 5 dinsdagen, namelijk 23 februari, 2, 9, 16 en 23 maart 2009 ons wegwijs te maken in het oud schrift.

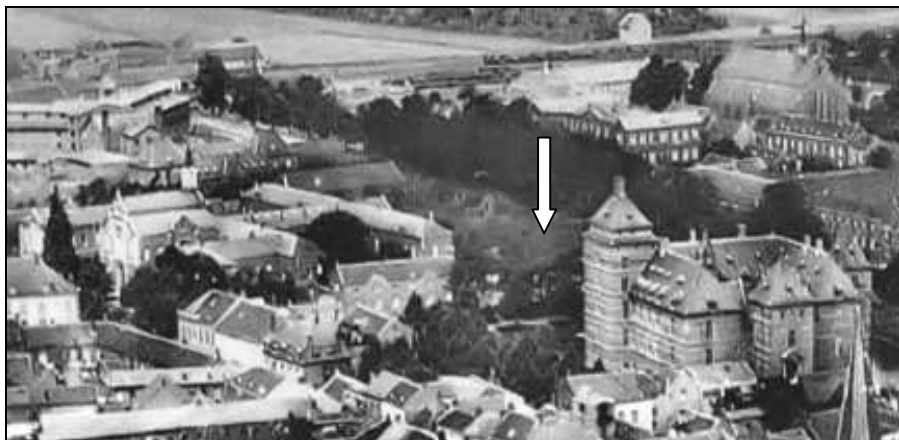
De cursus vindt plaats in de schepenzaal van het stadhuis / erfgoedhuis op de Grote Markt van Turnhout, om 20 uur.

In de eerstvolgende Nieuwsbrief volgen verdere gegevens van deze cursus. Noteer alvast deze data in uw agenda! Er kunnen slechts 15 cursisten deelnemen.

Vormt bovenstaande tekst een probleem om te lezen? Na het volgen van deze cursus zou dit moeten lukken...

vroegste ontstaan van de stad. Vanaf de 13de eeuw werd het plangebied opgenomen in het domein van de hertogen van Brabant. De zeldzame sporen en scherven uit de late middeleeuwen (13de-15de eeuw) hangen vermoedelijk samen met het gebruik van het Warandepark.

Luchtfotografische opname van het plangebied van rond 1930 met zicht op het oude gasthuis en het kasteel.

Samenvattend lijkt het plangebied zich tijdens alle periodes in de randzone van de bewoning te bevinden. Dit heeft vermoedelijk een natuurlijke oorsprong. Het terrein liep sterk omhoog in de richting van het kasteel, dat door de hertogen van Brabant op het hoogste punt van de omgeving werd ingeplant. Vermoedelijk hadden ook de vroegere bewoners van het gebied dezelfde plaatskeuze gemaakt.

Artikel overgenomen uit www.archeonet.be, 27 augustus 2008, met toestemming van de auteur Tijn Vereenoghe. Deze website zal in een volgend nummer besproken worden.

Wij ontvingen ook informatie van Jef Van Doninck (Archeologische dienst Antwerpse Kempen, AdAK) die ons in de toekomst op de hoogte blijft houden van verdere opgravingen en rapporteringen van reeds voltooide opgravingen.

“Kerstmis in de Stad” te Turnhout en in het gelijkaardige comité te Brussel.

Daarnaast was hij ook erevoorzitter van voetbalclub “FC Zwaneven” en de koninklijke maatschappij Orpheus en was hij lid van de “Veteranen van Leopold III” waar hij op de vieringen altijd aanwezig was als vlagdrager.

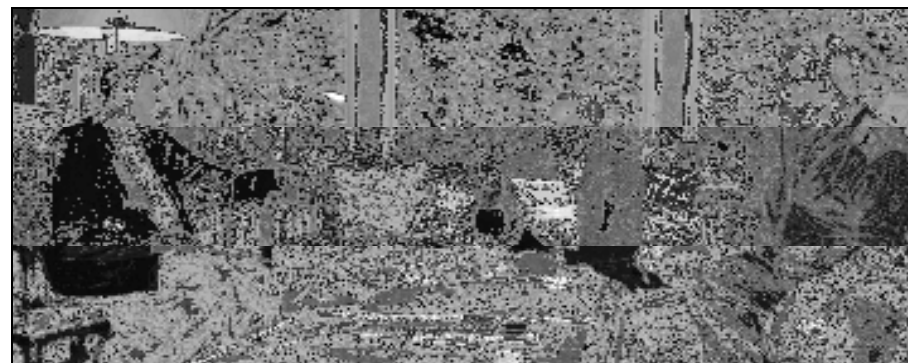
François wilde een vredebrenger zijn; hij was oprecht begaan met de toekomst van ons land .

Hij was erg hartelijk en opbeurend in het contact, had veel zin voor humor, was steeds bereid te helpen.

Vol toewijding leefde hij voor zijn talrijke gezin.

Een goed mens is ons ontvallen.

Jacques Boone

François in een geanimeerd gesprek met zijn echtgenote mevr. Jacqueline Boone, omgeven door een massa foto's van zijn hand. Onze voorzitter kijkt met veel plezier toe.

Lezing: Feesten in Turnhout vroeger door Harry de Kok, stadsarchivaris van Turnhout

Op dinsdag 9 december 2008, om 20.00 uur, zal lic. Harry de Kok een lezing houden in de erfgoedzaal van het stadhuis, Grote Markt te Turnhout. Hij studeerde geschiedenis aan de Rijksuniversiteit in Gent. Sinds 1973 is hij stadsarchivaris van Turnhout en later tevens diensthoofd van de stedelijke musea van TRAM41 . Hij publiceerde diverse werken over Turnhout en de Kempen.

Harry de Kok zal die avond een overzicht geven van de feestcultuur van vroeger in Turnhout. Reeds in 1965 hoorde hij zeggen dat er in Turnhout geen kat mocht jongen of het was er feest...

Zo wordt er aandacht besteed aan de wereldlijke en de kerkelijke feesten. Wat een jaarkrans is, of wat de "rites de passage" inhouden, kom je zeker te weten.

De iets meer bekende feesten zoals kermissen, naamdagen, verjaardagen, executies (!), ommegangen, stoeten, volksvermaken, politieke feesten en zgn. inhalingen worden overgoten met smeuge anekdotes.

Vele van die eeuwenoude tradities zijn echter verdwenen. Reden te meer om ze opnieuw in het daglicht te stellen!

Nieuwsbrief Taxandria 4, 2008

uitgegraven, die later opgevuld zijn met afval, waaronder enkel typische kwartsgemagerde scherven. Ook tijdens de daaropvolgende ijzertijd (800-50 v. Chr.) was er bewoning in de omgeving. Binnen het plangebied werden sporen van kleine schuurtjes voor graanopslag vastgesteld, naast enkele afvalkuilen. Deze dateren vermoedelijk uit verschillende fasen.

Of er in Turnhout bewoning was tijdens de Romeinse tijd (50 v.Chr.-450 n.Chr) is nog onzeker. Tijdens het onderzoek werd een waterput opgegraven, waarvan de schacht werd gevormd door een uitgeholde boom. In de onderste vulling werden fragmenten van handgevoerd aardewerk in ijzertijd-traditie gevonden, naast stukken van maalstenen in tefriet, een bronzen spijker en enkele fragmenten van dakpannen. Deze tegulae zijn in onze gewesten geïntroduceerd door de Romeinen, maar komen ook nog in de vroege middeleeuwen (5de-9de eeuw) geregeld voor. De radiokoolstofdateringen van het hout moeten hierover uitsluitsel brengen. In het westelijke gedeelte van het plangebied werd een greppeltje vastgesteld, dat op basis van het aardewerk op bewoning in de vroege middeleeuwen wijst.

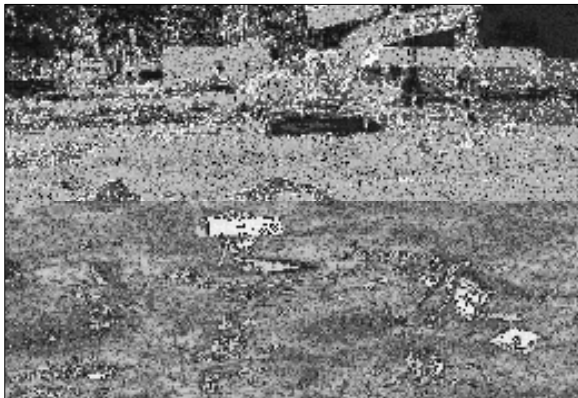
Enkele ondiepe kuilen met een beperkt aantal scherven uit de volle middeleeuwen (10de-12de eeuw) hangen mogelijk samen met het

Archeologische opgravingen aan de Warandeparking

Archeologen ontrafelen oudste geschiedenis van Turnhout

Begin vorige maand (juli) werd in Turnhout het archeologisch onderzoek op de Warandeparking afgerond. Aangezien de zone zich vlak achter het kasteel van de hertogen van Brabant bevond, was er een grote kans dat de archeologen resten van de oudste geschiedenis van Turnhout zouden aantreffen. Tijdens het onderzoek werden sporen aangetroffen uit vier verschillende periodes. De vroegste bewoning van het gebied stamt uit de late bronstijd. Opmerkelijk was ook de vondst van een waterput, die wellicht uit de Romeinse periode dateert.

Na de bodemsaneringswerken werd in mei door de intergemeentelijke archeologen van de Archeologische Dienst Antwerpse Kempen (AdAK) een archeologisch proefsleuven-onderzoek uitgevoerd op de parking. Hierbij werden drie parallelle proefsleuven aangelegd. Dit verkennend onderzoek wees uit dat er zich op het terrein sporen uit de middeleeuwen en de metaaltijden bevonden. Aangezien het aanwezige bodemarchief compleet vernietigd zou worden door het uitgraven van de ondergrondse parking, drong een opgraving van het volledige terrein zich op. Half juni startte dan het definitieve archeologisch onderzoek. Dit werd uitgevoerd door studiebureau Archaeological Solutions in samenwerking met ADAK. Het onderzoek werd afgerond op 4 juli. In samenspraak met de aannemer werd

beslist om de bouwput in verschillende zones op te graven.

Tijdens het onderzoek werden sporen aangetroffen uit vier verschillende periodes. De vroegste bewoning van het gebied stamt uit de late bronstijd (1100-800 v. Chr). In deze periode werden enkele voorraadkuilen

Verslag van de lezing door prof. dr. H. Desmedt: Verkoop van nationale domeinen in de Franse Tijd in Turnhout, uitverkoop van ancien régime

De raadszaal was woensdag 24 september 2008 goed volgelopen voor de lezing van prof. dr. Helma Desmedt die de kring kwam onderhouden over de verkoop van de nationale domeinen in de Franse tijd, uitverkoop van het ancien régime. De voordracht was een goede herhaling voor leerlingen die aan het vijfde jaar secundair onderwijs beginnen.

In een eerste deel schetste de professor de evolutie van het verdwijnen van de gevestigde structuren van het ancien régime: Kerk en adel. Ze wees erop dat de aftakeling van de kerk reeds begonnen was tijdens de regeringen van Maria Theresia (afschaffing van de jezuïetenorde in 1773) en Jozef II. Deze keizer wou een gecentraliseerd, rationeel geüniformiseerd rijk dat het welzijn van zijn onderdanen kon bevorderen: een land met rijke onderdanen was immers de basis van een machtig rijk. In zijn erflanden (Oostenrijk, Hongarije,...) kreeg hij te maken met een tekort aan priesters voor te grote parochies. De onnutte kloosters waren hem daarom een doorn in het oog. Deze religieuzen konden beter worden ingezet in de pastoraal. De inkomsten konden worden gecentraliseerd in een religiekas van waaruit dotaties konden zorgen voor nieuwe parochies en een Seminarie Generaal. Deze redenering klopte voor zijn erflanden maar niet voor de Nederlanden. In de Nederlanden was er geen pastoorstekort. De plaatselijke bevolking had medelijden en sympathiseerde met de uitgedreven priesters en kante zich tegen het Seminarie Generaal. Jozef II ijverde voor de gelijkschakeling tussen alle priesters vanuit verlichte en menslievende motieven: hij streefde het geestelijk welzijn van al zijn onderdanen na.

In 1761 namen seculiere priesters het bestuur van de Latijnse school van Turnhout over van de kanunniken van Korsendonk. Meteen werd Korsendonk een 'onnut' klooster en viel het onder de maatregelen van 17 maart 1783.

Tijdens de eerste Franse bezetting (tussen de slag van Jemappes op 06.11.1792 en de slag bij Neerwinden op 18.03.1793) werd reeds beslag gelegd op kerkelijk patrimonium, vooral roerend goed. Kerkfabrieken moesten kerkelijke bezittingen verkopen om hun oorlogsbelasting te kunnen betalen. Gouden voorwerpen als kelken werden gestolen voor de muntslag.

Opmerkelijk aan deze lezing was de ruime opkomst van geïnteresseerde leerlingen van het Sint-Victor. Bedankt jongheeren en jongedames!

Op 26.06.1794 werden de Oostenrijkers definitief verslagen te Fleurus en verdreven en op 01.10.1795 werden de Belgische gewesten bij Frankrijk ingelijfd als 9 *départements réunis*. Op dat ogenblik worden de Belgen Franse staatsburgers. Deze aanhechting greep plaats na het terreurbewind van Robespierre (onder het Directoire). Het was de bedoeling om de overgang geleidelijk te laten verlopen ofschoon het wel de bedoeling was om alle Franse instellingen en wetten in te voeren. Door de Franse overheid werd een commissaris benoemd, Bouteville, om deze overgang te realiseren: de tienden werden opgeheven en de feodale rechten afgeschaft. In 1796 werd het onroerend goed dat bezit was geweest van Franse kerkelijke

tijdelijke tentoonstellingen en een kringdag in het Taxandriamuseum scoorden hoog. Er bleek ook een zeker interesse te zijn voor een cursus oud schrift, heemkunde (volksgebruiken en oude stadsgezichten), archeologische opvolging en begeleide groepsbezoeken aan grote tentoonstellingen.

In verband met het onderzoeksgebied van Taxandria is een grotere groep geïnteresseerd in een regionale werking (38 antw.) tegen 31 reacties voor het lokale Turnhoutse niveau.

Geschiedenis blijft veruit hun grootste interesse wegdragen (53 antw.). Heemkunde (met 12 voorkeuren) boeit hen meer wanneer het handelt over de Antwerpse Kempen (29 stemmen, tegenover 26 stemmen voor het Turnhoutse niveau).

De meeste van de respondenten (30 antw.) hebben geen mening over de vraag of de Kring Taxandria de band met het Taxandriamuseum (opnieuw) moet verstevigen. Bijna alle anderen (17 antw.) zijn voorstander van een samenwerking. Volgens hen kan onze Kring misschien een rol vervullen inzake promotie, informatie en verder onderzoek.

Een kleine meerderheid vindt dat Taxandria best samenwerkingsverbanden aangaat met erfgoedverenigingen, niet enkel in het Turnhoutse, maar zeker ook in de ruime Kempische regio.

Hartverwarmend is het aanbod van meerdere leden die actief willen meewerken binnen onze werking. We nemen snel contact met hen op! Een verrassing van formaat kwam uit het Waalse Beho, waar een "kleinneef" van kanunnik J.E. Jansen nog in het bezit is van geschriften van deze medeoprichter. We zijn opgetogen dat we dit archief mogen raadplegen.

De concrete opmerkingen, adviezen en conclusies zullen zeker aandachtig besproken worden bij de eerstvolgende bestuursvergadering. Zodoende is deze enquête een zeer zinvolle oefening geweest voor een open, toekomstgerichte werking van onze Kring.

B. Hendrickx

Resultaten van de enquête

De ledenenquête die in de vorige Nieuwsbrief verscheen, werd door meer dan 60 leden ingevuld. Vriendelijk bedankt om hiervoor even tijd vrij gemaakt te hebben!

De voornaamste bevindingen uit deze rondvraag worden summier geschetst.

De respondenten tussen 60 en 79 jaar vormen veruit de grootste groep, gevolgd door respectievelijk de 40 tot 59-jarigen en de 80 plussers. Er waren slechts twee reacties van leden onder de 39 jaar.

De enquêtes werden opgestuurd vanuit het hele land. Niet enkel uit Turnhout en de buurgemeenten, maar ook uit Bouwel, Ukkel, Antwerpen Tongeren, Beringen, Aarschot, Grez-Doiceau, en Beho-Gouvy kwamen reacties.

Een grote meerderheid van de respondenten is lid van de Kring uit sympathie voor onze vereniging (39 antwoorden). Ook het jaarboek (23 antw.), de lezingen (29 antw.), de uitstappen (28 antw.) en de cultuurhistorische rol van Taxandria in de Antwerpse Kempen (24 antw.) zijn redenen om lid te blijven.

In verband met de werking van Taxandria blijkt in volgorde van appreciatie dat de uitstappen, het jaarboek, de tijdelijke tentoonstellingen, de vernieuwde Nieuwsbrief, de bereikbaarheid en de communicatie van het bestuur en de lezingen door u gesmaakt worden. De variatie aan activiteiten en de inspraak i.v.m. de werking scoren iets lager. De promotie en verdere uitwerking van de website www.taxandriavzw.be moeten zeker opgevoerd worden.

Een kleine meerderheid van de leden (31 leden tegenover 24 en 7 blanco's) willen vaker activiteiten van de Kring bijwonen, met een gemiddelde van zes activiteiten per jaar.

Bij onze vraag welke activiteiten dan uw voorkeur genieten, kregen we zeer diverse antwoorden. Vooral de historische themawandelingen/ fietstochten, toonmomenten van oude dia's en oude films, eigen

Nieuwsbrief Taxandria 4, 2008

instellingen in beslag genomen, werd de burgerlijke stand ingevoerd en werden nadien uit financiële nood de kloosters opgeheven en hun goederen in beslag genomen. Met de invoering van de burgerlijke stand werd het monopolie van de kerk doorbroken: zij registreerde geboorte (doopsel), huwelijk en overlijden. Tevens werd de echtscheiding met onderlinge toestemming ingevoerd. Bij het opheffen van de kloosters werden vrouwelijke kloosterlingen die scholen en ziekenhuizen openhielden, kapittels en seminaries nog ontzien. De commissarissen moesten het bezit van de kloosters binnen de tien dagen inventariseren. De wet van oktober 1796 op de burgerlijke hospitalen ondermijnde het monopolie van de kerk verder. De monniken moesten hun kloosters verlaten en kregen individueel een bon 'de retraite', een betaalmiddel waarmee zij verder in hun onderhoud moesten voorzien.

In 1797 volgde minister van binnenlandse zaken, Bénézech, Bouteville op. Meteen steeg de druk. Priesters moesten een 'belofte van trouw aan de Franse republiek' en van 'haat aan het koningschap' zweren. Priesters die weigerden, zagen hun kerk gesloten worden, riskeerden deportatie en doken onder. In schuilkerken werd de eredienst verder gezet. Na de reguliere werd ook de seculiere geestelijkheid geliquideerd. Alle openbare tekens van eredienst moesten uit het straatbeeld verdwijnen. In november

worden de kapittels, seminaries en lekgemeenschappen opgeheven.

De Boerenkrijg door de Fransen op het conto van de clerus geschoven en priesters werden gedeporteerd naar Ré of Oleron. (De Turnhoutse kapitteldeken F.J. van der Sloten werd naar Frans Guyana gedeporteerd waar hij overleed.)

Ondanks de geweldplegingen tegen de reguliere en seculiere kerkinstellingen in de periode 1796-'98 overleefde de kerk. In 1798 herstelde Napoleon na zijn machtsovername de kerk zonder haar dezelfde positie te geven als in het ancien regime. Voor hem was de kerk een belangrijk instituut dat orde en respect in de samenleving bracht. In 1801 werd een concordaat gesloten met de paus maar vanaf 1805 verslechterden de betrekkingen opnieuw.

De kerk overleefde maar verloor een belangrijk deel van haar macht en goederen. Ze ging zich meer toeleggen op het toedienen van de sacramenten, meer zorg besteden aan de parochianen,... Een aantal kloosters konden zich hernemen. Vooral de vrouwelijke kloosters werden oogluikend toegelaten of kregen de toelating om zich terug te organiseren (men had deze zusters nodig in de ziekenzorg). Voor mannen gold dit niet (alhoewel ook de Broeders Alexianen, broeders van liefde in 1807 terug konden starten, zij zorgden voor de 'geestelijke' gezondheid).

In een tweede deel ging mevr. Desmedt dieper in op de inbeslagname en verkoop van de nationale domeinen. In Frankrijk bestond een grote behoefte aan geld (en de dekking daarvan). Hiervoor werd vanaf 1790 beslag gelegd op onroerend goed en ontstonden *Biens Nationaux*, de nationale domeinen. Deze bestonden uit 1) vanaf 1790 goederen van kerkelijke instellingen, opgeheven geestelijke verenigingen, de koninklijke domeinen; 2) vanaf 1792 in beslag genomen goederen en domeinen van de *émigrés* en veroordeelden; 3) vanaf

Cultuurmarkt 2008, een impressie

14 september vond in een zonovergoten Gemeentestraat de Turnhoutse cultuurmarkt plaats. Tussen de ca. 40 andere verenigingen en stadsdiensten had ook onze Kring een stand opgebouwd. Publiekstrekkingen waren een uit de kluiten gewassen stripversie van Klein Peerke en een kopie van zijn klomp (op tafel vlak voor de voorzitter). Die dag was een waar succes! Onze nieuwe folder en ledenblad werden door vele geïnteresseerden doorbladerd en meegenomen. Nieuwe leden werden ingeschreven, geschiedkundige en andere vragen werden beantwoord, interessante contacten werden gelegd.

Dank aan cultuurcoördinatie voor de puike organisatie.

Activiteiten

Druk in het museum

Met regelmaat van de klok demonstreren de drukkers van het Museum van de Speelkaart hoe speelkaarten vroeger gemaakt werden op oude drukpersen.

donderdag 13 en zondag 30 november, donderdag 11 december
telkens van 14 tot 16u. Het programma voor 2009 kan u bekomen op aanvraag.
museum.speelkaart@turnhout.be , website: www.tram41.be

Lezing 'Industrieel Erfgoed in Nederland' door Frans J.M.J. Smits van Waesberghe

**Donderdag 27 november 2008 om 20 uur – gratis toegang
Nationaal Museum van de Speelkaart**

In de jaren zeventig waaide vanuit Engeland de term Industriële Archeologie over. Daarmee werd de opkomende belangstelling aangeduid voor tastbare getuigen van verouderde vormen van bedrijf en techniek. Sindsdien is de belangstelling voor industriële monumenten gestaag gegroeid.

In de lezing wordt in eerste instantie ingegaan op een algemeen beeld en hoe de Stichting Brabants Industrieel Erfgoed (BrIE) opereert om bestaande industriële monumenten voor behoud en duurzaam hergebruik te kunnen verwerven.

Vervolgens worden de taken van de overheid belicht, wordt er informatie gegeven over de organisaties met wie de BrIE samenwerkt en tenslotte worden er voorbeelden gegeven van de industrie in de 19^e en 20ste eeuw. Als laatste deel van deze lezing neemt de spreker het onderwerp "Van Water naar Land, een 19^e eeuws Delta-plan onder de loep (een droogmaling waarmee 18.000 ha was gemoeid).

In samenwerking met 'Stichting Brabants Industrieel Erfgoed'
Graag uw aanwezigheid even melden!

1813 ook *biens communaux*, huizen van gemeentebesturen die in beslag genomen werden. De goederen werden verkoopbaar gesteld en verkocht.

De financiële nood van Frankrijk (het feitelijke staatsfaillissement) bestond al van onder de regering van Lodewijk XVI. De vernieuwingen van de Franse revolutie: kadaster, nieuwe maatstelsel, ... kosten daarbovenop handen vol geld. Daarnaast hoopte men door het grootgrondbezit in kleine percelen te verkopen de nieuwe eigenaars te binden aan de revolutie omdat ze voor zichzelf konden instaan en tegelijk werd een terugkeer naar het ancien régime geblokkeerd.

Vanaf 1790 werden er in Frankrijk goederen verkocht. In België worden deze maatregelen van kracht in 1795. In België werd vooral kerkelijk onroerend goed verkocht, weinig edelen waren gevlucht. Daarnaast werden de bezittingen van de gilden en de domeinen van de ridderorden in beslag genomen en verkocht.

In haar verdere bespreking beperkte professor Desmedt zich tot het onroerend goed. Daarnaast wees zij erop dat er nog veel onderzoek te doen is. In het Scheldedepartement was 10% van het grondbezit bij deze verkopen betrokken. De bezittingen van de grote abdijen in de Kempen werden aangeslagen.

Hoe verliep een dergelijke transactie van immobiliën? Er bestaan verschillende processenverbaal van publieke verkopen. De openbare verkopen gingen door in het bisschoppelijk paleis aan de Schoenmarkt in Antwerpen. Er werden affiches uitgehangen met de beschrijving van de goederen en een schattingsprijs. De verkoop gebeurde in twee kooldagen. Op de eerste dag werd er bijna nooit geboden. Op de tweede dag werd verkocht. De bieding werd ingezet op $\frac{3}{4}$ van de instelprijs. Bij het begin van het bieden werd een kaars aangestoken. Wie aan bod was wanneer het (derde of vierde) kaarsje

doofde werd eigenaar. Dan werden afspraken over de betaling gemaakt.

Er werden heel veel goederen verkocht maar grondig is dit nog niet bestudeerd. Op basis van de door haar geraadpleegde bronnen trekt de professor enkele voorzichtige conclusies:

* Aan de verkoop van de goederen heeft de staat weinig verdiend maar wel de staatsschuld verkleind door bv. het opkopen van schuldbrieven.

* De processenverbaal geven een staalkaart van dingen die in de Franse periode zijn ontstaan: allerlei administrateurs, registratie, registratierechten, het huidige fiscale systeem,...

* Er ontstaat een andere tijdrekening, stelsel van maten en gewichten, geldstelsel.

* De kopers kochten niet uit interesse voor de grond maar om van hun papieren geld af te raken. Men bood op verschillende plaatsen. Het kopen van verspreide goederen wijst daarop. Het kopen van onroerend goed hield risico's in bij een eventuele terugkeer van de Oostenrijkers. Maar de papieren betaalmiddelen verloren meer en meer aan waarde. Ook Parijzenaars kochten in onze gewesten. Wat konden ze doen met een huisje in Lier of een weide in Westerlo tenzij hun papiergeld kwijtraken?

* Een kleine kern van notoire kopers was overal actief, soms onder de vorm van compagnies.

* Het beeld van de kopers van zwart goed verspreid door de literatuur klopt niet. Ook geëngageerde katholieken kochten. Het is ook moeilijk om na te gaan of er onder de kopers niet talrijke ex-religieuzen zaten. [De gebroeders Van der Neste, zonen van een Antwerps koopman, pastoors in Gierle, die de eed van haat hadden afgelegd, kochten hoeves van de abdij van Tongerlo in 1802 maar verkochten die terug aan de provisor van Tongerlo in 1804. De karmeliet Raf De Coster kocht massaal op. Wou hij zijn klooster herstellen? Hoe kwam hij aan dat kapitaal?]

* De bronnen geven de indruk dat pachters hun gehuurde gronden niet kochten. Was de macht van de kerk op het platteland groter?

Als betaalmiddelen gebruikte men de bon *de retraïte*, assignaten, mandaten, rentebons, noodgeld, geld uitgegeven door steden,... kortom een overvloed aan papieren geld. Hierbij stelt zich een probleem. De tegenwaarde van de assignaten werd gevormd door het

Nieuwsbrief Taxandria 4, 2008

Tentoonstellings- en activiteitenkalender TRAM41

Tentoonstelling

Nationaal Museum van de Speelkaart:

Tarok, Tarot, Tarock – De code ontsluit

Deze expositie over de herkomst en betekenis van de tarotkaarten is verlengd tot 30 november 2008.

Boerke in Turnhout – Werk van Pieter de Poortere

14 november tot 31 december 2008

Overzichtstentoonstelling over Pieter de Poortere, stadstekenaar van Turnhout en geestelijke vader van "Boerke", een sympathiek mannetje dat voortdurend achtervolgd wordt door pech.

Koeke Boer – Project van Dries Segers

14 november tot 31 december 2008

Dries Segers is een 18-jarige student fotografie. Hij maakte een project waarbij vrienden mochten poseren en verwerkte de foto's tot speelkaarten.

Natuurpunt Museum:

Natuur en klimaat

Vanaf 5 december 2008

Global change in je achtertuin. Wat zijn de effecten van de klimaatopwarming op de natuur? En welke gevolgen brengt dit mee voor onszelf?

E-mail: museum@natuurpunt.be, website: www.natuureducatie.be

Openingsuren: dinsdag t.e.m. zaterdag van 9 tot 17u., zondag, maandag en weekdagen enkel voor groepen op afspraak.

vastgelegd. Musea ingedeeld bij het regionale niveau kunnen wel nog projectsubsidies bij de Vlaamse overheid aanvragen.'

De beslissing van de minister had heel wat voeten in de aarde. Het zag er immers lang naar uit dat Tram 41 (een samenwerkingsverband tussen het Begijnhofmuseum, het Nationaal Museum van de Speelkaart, het Taxandriamuseum, het Stadsarchief met als partners de tentoonstellingsdienst van de Warande en het Natuurpuntmuseum) het niet zou halen. Uiteindelijk slaagde Turnhout er toch in om de minister te overtuigen.

Erfgoed

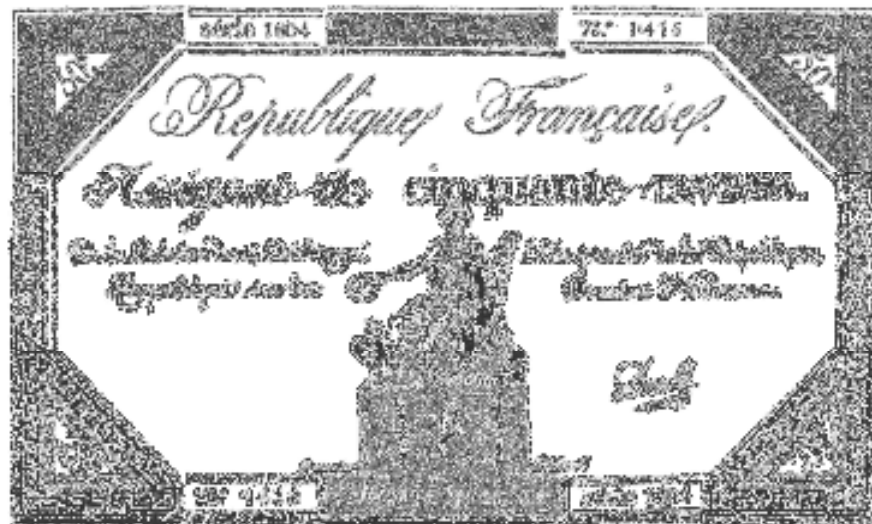
In een andere persmededeling maakte Anciaux ook het bedrag bekend dat verbonden is aan de nieuwe erfgoedconvenant die de stadsregio Turnhout 'Noorderkempen' krijgt: die subsidie stijgt van 200.663 naar 204.000. Een indexering dus. Zoals in ons eerder bericht gemeld, gaat het hier wel om een langlopend engagement tot 2014. De minister apprecieerde dat Turnhout zijn werking uitbreidde naar de hele stadsregio en dringt er in het algemeen op aan dat centrumsteden een trekkersrol zouden spelen naar de rest van de streek. Zo zijn er nog mogelijkheden om samen te werken met Hoogstraten en andere gemeenten in de Noorderkempen. Voor de Turnhoutse cultuursector (in de brede zin van het woord) zijn deze beslissingen zeer belangrijk; ook met het oog op het cultuurjaar 2012.

De exacte tekst van minister Anciaux vindt u op <http://www.kunstenerfgoed.be>

Nieuwsbrief Taxandria 4, 2008

nationaal domein maar als men dit verkoopt verliest het geld zijn dekking.

Wat tegenvalt bij een onderzoek van de processenverbaal is de reconstructie van de eigendommen. De oude meetboeken van de kloosters waren niet meer accuraat en het kadaster bestond nog niet. Het is dus moeilijk om de bezittingen in kaart te brengen.

Veel kopers konden niet betalen. Zo is er het voorbeeld van een Henri van Rooyen die vijf molens en een huis van Depestre (zie verder) kocht. Mogelijk had hij als ambtenaar van de minister voorkennis. Maar zoals zo velen kon hij niet betalen. Heel wat goederen zijn nooit of maar half betaald en herverkocht. Soms werd er zo vinnig geboden dat er te weinig geld was gedrukt. Bepaald werd op welke manier de betaling kon gespreid worden: vaste termijnen, meer termijnen, allerlei betaalmiddelen. Op een ogenblik was 100 fr. papierengeld gelijk aan 1,9 fr. klinkende munt. Alhoewel er de overschakeling was van het meerdelig pondstelsel naar het tiendelig frankstelsel werden beide naast elkaar gebruikt.

Tot slot werden nog enkele illustraties gegeven uit de Turnhoutse situatie.

De goederen van de minderbroeders in de Paterstraat werden in 1802 door een Parijzenaar opgekocht. Omdat er geen echte

communauteit meer bestond verdwenen zij voor lange tijd uit de stad. Na verschillende verkopen verwierven de zusters van het H. Graf het pand in 1825.

Het klooster van het H. Graf werd in 1797 opgeheven. De zusters weigerden hun *bon de retaite* en de priorin vestigde zich met drie of vier zusters in het begijnhof. Dit was de kern van waaruit de heropbouw begon. Hun kloostergebouwen in de Herentalsstraat deden dienst als correctionele rechtbank (later overgebracht naar het leegstaande kasteel), garnizoenskazerne en werden later overgenomen door De Nef om zijn kostschool onder te brengen. Het begijnhof werd genationaliseerd maar de begijnen mochten in hun huizen blijven wonen mits het betalen van een huur aan het *bureel van weldadigheid*.

Het begijnhof, detail van een tekening van J.F. Smolders, 1790

Het verhaal van Depestre, heer van Turnhout, is ook exemplarisch voor de tijd. Depestre was vanuit Parijs naar Zwitserland en verder naar Italië gevlucht. Hij was dus een *émigré*. Zijn goederen worden dus onteigend. Zaakgelastigden van Depestre of familieleden (een J.B. Depestre de Bruxelles of de weduwe Depestre) kochten de bezittingen terug in.

Professor Desmedt beëindigde haar heldere en geslaagde lezing met het naast elkaar plaatsen van de onderscheidene verwezenlijkingen uit die tijd van de Franse overheersing en hun gevolgen voor de verdere geschiedenis.

Guido Landuyt

Ontwerp pastoor H. Hart

Schildershof

Gemeentehuis Poppel

- In 1958 werd het Vrij instituut voor Buitengewoon Onderwijs (VIBO), toen "**Levensvreugde**", gesticht door Deken Reynen.

Goedkeuring subsidiëring TRAM41 en erfgoedcel

Overgenomen uit: Gazet van Turnhout, Karl van den Broeck 25 oktober 2008

24 oktober was een goede dag voor de Turnhoutse musea en voor de erfgoedsector. Niet alleen keurde minister van Cultuur Bert Anciaux (VIPro) de Turnhoutse cultureel-erfgoedconvenant goed, hij verlengde ook de erkenning van TRAM 41 als regionaal museum. Daarmee speelt Turnhout in de subtop, samen met ondermeer de stedelijke musea van Mechelen, het M in Leuven, het

Jenevermuseum van Hasselt, het Raveelmuseum in Zulte en ook het Museum Dhondt-Dhaenens in Deurle. Hoeveel geld TRAM 41 krijgt, is nog niet bekend. 'Met het nieuwe Cultureel-erfgoeddecreet nemen de provincies vanaf 2009 de verantwoordelijkheid op zich voor de ondersteuning van de erkende musea ingedeeld bij het regionale niveau', zegt Anciaux in een mededeling. 'De wijze waarop deze middelen ten behoeve van de regionale musea ingezet worden, wordt in overleg met de provincies binnen een cultureel-erfgoedconvenant

- 170 jaar geleden, bij koninklijk besluit van 22 maart 1838 werd het **wapenschild** van Turnhout goedgekeurd. Het oude wapen, de paal van azuur, werd gecombineerd met het oude zegel. Sindsdien is de officiële omschrijving: *in zilver een springend hert van natuurlijke kleur op een grasgrond met aan de hals, hangend van een koord van keel, een schild van zilver met een paal en een zoom van lazuur. Het schild getopt met een hertogskroon.*

Bron: *van evers en heiligen, wapens en vlaggen van de gemeenten in de provincie Antwerpen*, Antwerpen, 1998, p. 156-157.

- In 1908 kocht de provincie Antwerpen het **kasteel van Turnhout** over van de stad en zorgde tussen 1908 en 1921 voor een vakkundige restauratie volgens de plannen van architect **Jules Taeymans**. Sindsdien is het gerechtshof er ondergebracht. In datzelfde jaar ontwierp hij ook de pastorie van de Heilige Hartparochie van Turnhout, vandaag (voorlopig nog) muziekacademie.

Bovendien werd toen in Oud-Turnhout het hoofdgebouw van het gemeentehuis (volgens plannen van P.J. Taeymans) opgebouwd. Ook het eclectische Schildershof (aan de Kerkstraat in Oud-Turnhout) dat dienst deed als atelier voor kunstschilder Albert Sohie werd in 1908 gebouwd. In Ravels-Poppel werd een gemeentehuis volgens de plannen van Jules opgebouwd. In Rijkevorsel verscheen de parochiekerk St.-Jozef (1907-1909).

Verslag van de najaarsuitstap naar Aken (4 oktober)

Reisleider Gib Van der Celen geeft bij de heenreis, op de ons vertrouwde wijze, toelichting bij de geschiedenis van Aken en haar deugddoende warmwaterbronnen. De stadswandeling start dan ook aan de Elisenbrunnen. In de rotonde spuit warm water met een hoog zwavelgehalte uit twee kranen. De vele fontein in het stadscentrum, gelukkig gevoed door niet-geurend water, symboliseren de betekenis van Aken als kuuroord. Er is de fontein met de "Bahkauv", een fabeldier dat lang geleden uit de diepte van de fontein opdook en kroeglopers in de nek sprong als ze 's nachts naar huis liepen. Pas bij de voordeur worden zij door het dier met rust gelaten. We lopen langs de Hühnermarkt met de fontein van de kippendief, de "Marktbrunnen" met het standbeeld van Karel de Grote (het originele beeld bevindt zich in de kroningszaal) en de Puppenbrunnen en werden onderweg getraakteerd op zgn. "Printe" (van het Engels "to print"), kruidenkoeken die in harde of zachte variant, met chocolade of noten, vervaardigd worden in hout uitgesneden drukvormen. Opmerkelijk is de bronzen beeldengroep met 3 jongeren die elkaar de pink tonen bij wijze van groet. Het is een verwijzing naar de naaldenindustrie die floreerde in de stad. Jonge kinderen sorteerden bij de eindcontrole de naalden door er met de

pink over heen te rollen (“ausklenken”), kromme exemplaren werden zo verwijderd. Hieruit ontstond de Akense groet, de “Klenkes”.

Aken: Karel de Grote liet er zijn sporen na. Koperen klinknagels aangebracht op de voetpaden met de handtekening van de grote Carolus wijzen de weg naar de belangrijkste monumenten van de stad.

De dom: in de kerstnacht van het jaar 800 werd hij hier tot eerste Europese keizer getrouwd. Ze was niet alleen als kroningskapel voor Karel de Grote zelf, maar ook voor 26 andere Duitse koningen en keizers, van Otto I (in 936) tot Ferdinand I (in 1531). Allen namen ze in de troon van Karel de Grote plaats, die nu in de bovenste omgang van de Dom staat. Aan de dom, die een belangrijke bedevaartsplaats werd vanaf de veertiende eeuw, werd een gotische koorhal toegevoegd. Hier staat het Karlsschrein, waarin de beenderen van de later heilig verklaarde Karel rusten. Al even indrukwekkend is het Marienschrein, waarin de windsels en lendendoek van Jezus, een kleed van Maria en het onthoofdingsdoek van Johannes de Doper worden bewaard en dat om de zeven jaar geopend wordt tijdens de Heiligdomsvaart.

Even oprissen: 25, 50, 100, 200, ... jaar geleden

- 675 jaar geleden, in 1333, vinden we in geschriften de waarschijnlijk oudste vermelding van **Oud-Turnhout**, *vetus Turnholtum*. Varianten als Oud-Tuernout, Houd-Turnhout, Vieux-Turnhout, Viès-Tournout, ... zijn van latere datum.

- 450 jaar geleden, stierf **Karel V** te Yuste (Spanje) op 21 september 1558. **Maria van Hongarije**, vrouwe van Turnhout, overleed op 53-jarige leeftijd in Cigales op 18 oktober van hetzelfde jaar. Toen men dit overlijden in Turnhout vernomen had, werd een zielenmis in de Sint-Pieterskerk gezongen en werd haar wapenschild met de koninklijke sieraden tegen de muur van het hoogkoor gehangen.

- Op 11 augustus 1608 herwijdde de bisschop van Antwerpen, Miraeus, de Turnhoutse **Sint-Pieterskerk** en het omliggende kerkhof. De kerk was voordien door de beeldenstormers (23 augustus 1566 en later) zwaar toegetakeld. Klokken, altaren en beelden werden vanaf 1606 vernieuwd. De biechtstoelen en koorgestoelte werden vanaf de jaren 1620 geplaatst.

- In 1708 wordt **Frederik I**, koning van Pruisen, baron van Turnhout tot 1713. In de hal van het stadhuis/erfgoedhuis bevindt zich eveneens een portret van deze vorst (onbekende meester)

Forum voor Taxandrialeden

Heeft u een interessante website ontdekt die handelt over lokaal / regionaal erfgoed? Heeft u cultuurhistorisch nieuws te melden? Heeft u een niet-commercieel zoekertje of aanbod voor de andere Taxandrialeden? stuur ons dan zeker een mailtje naar Nieuwsbrief.taxandria@gmail.com of contacteer Bert Hendrickx (zie gegevens op de achterkant van het jaarboek).

Wanneer uw bijdrage of vraag kadert binnen de grenzen van onze Nieuwsbrief, zal u dat in ons volgende ledenblad zien verschijnen. Alvast bedankt!

Gelezen in het Brabant Dagblad

Guillotine trekker bij expo Primus van Gils

TILBURG - Een replica van een guillotine is de publiekstrekker van de expositie over de beroemde Tilburger Primus Anthonius van Gils. Dit jaar is het 250 jaar geleden dat hij in Tilburg werd geboren. Het Franse executiemiddel is geleend van het Taxandriamuseum in Turnhout. "Hij is vergrendeld, dus er kunnen geen ongelukken gebeuren", lacht conservator Emy Thorissen van de Brabant Collectie, nauw betrokken bij de activiteiten rond Van Gils. De guillotine staat in de stadswinkel van stadskantoor 1 in hartje Tilburg. "De guillotine symboliseert de staatsbemoeienis die Primus van Gils in onder meer pamfletten bestreed", aldus Thorissen. Primus van Gils studeerde in Turnhout en Leuven, werd professor theologie en speelde een grote rol in het Brabantse verzet tegen de onderdrukkende godsdienstpolitiek van de Franse bezetter. Naast de expositie voor het brede publiek in de stadswinkel is er tot 14 november een tentoonstelling in de Tilburgse universiteits-bibliotheek. Die toont vooral de boekenverzameling van het seminarie Herlaar waarvan Primus van Gils president was.

Bron: *Brabants Dagblad*, 2 oktober 2008

Nieuwsbrief Taxandria 4, 2008

Karel de Grote is oorspronkelijk begraven in een Romeinse sarcofaag uit de tweede eeuw waarop de ontvoering van Proserpina door de god van de onderwereld staat afgebeeld. Deze bevindt zich nu in de schatkamer van de Dom. Andere topstukken zijn de armreliëhouder van Karel de Grote (1481), de Karelsbuste (1349) en het kruis van Lotharius uit de tiende eeuw dat nog steeds als processiekruis gebruikt wordt.

Het Akense stadhuis rust op de fundamenteën van de 8e eeuwse karolingische palts. In de grote Kroningszaal zijn kopieën van de rijksinsignes tentoongesteld. Een foto van Leo Tindemans uit 1976 en de laatst toegevoegde van Angela Merkel (2008) hangen in de trappenhal tussen de andere beelden van de Karlspreis voor hen die zich verdienstelijk hebben gemaakt voor de eenmaking van Europa, zoals eeuwen voordien Karel de Grote, Carolus Magnus.

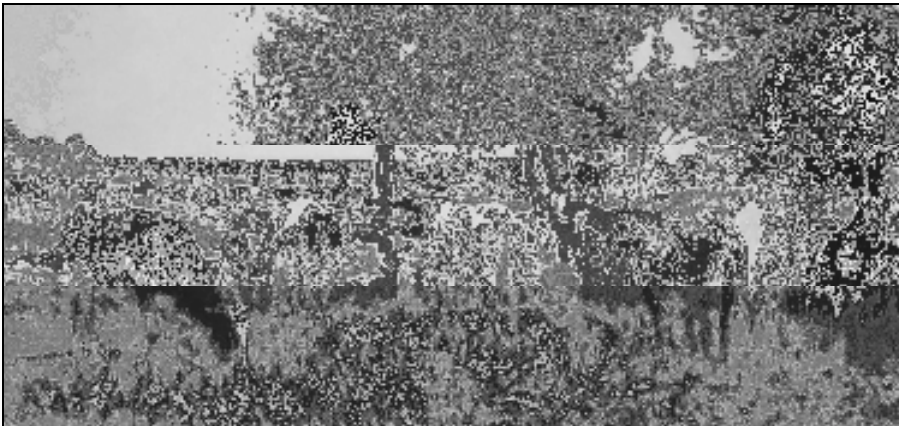
M.-P. Peeters

Erfgoed op het internet: vijf tips

Sinds september 2008 heeft de erfgoedcel van onze stadsregio een eigen webstek <http://www.erfgoedcelnoorderkempen.be/>
Naast een voorstelling van wat en wie de erfgoedcel is, vinden we recente (erfgoed-)nieuwsfeiten, een overzicht van de toekomstige projecten, ... U kan er eveneens intekenen voor de nieuwsbrief van de erfgoedcel (ga naar Agenda, Nieuwsbrief)

<http://www.vioe.be/uploads/b111.pdf> bevat het eindrapport over *Bos en hei in het Land van Turnhout (15de -19de eeuw). Een bijdrage tot de historische ecologie* (december 2004).

Hilde Verboven, Kris Verheyen en Martin Hermy hebben in opdracht van de afdeling Monumenten & Landschappen en het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed een studie geschreven over het heidelandschap, de evolutie van het bosareaal in het Land van Turnhout, met specifieke aandacht voor het Grotenhout. Voor wie geïnteresseerd is in zowel natuur als geschiedenis is deze thesis een sterke aanrader.

<http://www.turnhout3d.be/Welkom.html> is een wat duistere, maar daarom niet minder interessante website. De maker van deze site, met de opmerkelijke naam *Bonefish* (Gie Torremans?), heeft heel wat tijd geïnvesteerd in het maken van driedimensionale afbeeldingen van Turnhoutse gebouwen. Onderaan of bovenaan de webpage kan u

Nieuwsbrief Taxandria 4, 2008

ook andere items aanklikken zoals Turnhoutse *bezienswaardigheden*, de politieke machtshebbers van 1106 tot 1753, aanklikbare gebouwen op de kaart van Vorsterman, hoek- en gevelkapellen, ... De *magische illusie* is een leuke uitsmijter.

Naar aanleiding van de zeer gesmaakte tentoonstelling over de architecten Taeymans vermelden we terloops dat de heemkundekring Amalia Van Solms van Baarle-Hertog en omgeving op hun uitgebreide website <http://www.amaliavansolms.org> heel wat informatie over deze familie heeft vermeld. Naast een korte biografie en genealogie vinden we vooral een inventaris van alle bouwwerken van vader en zonen Taeymans. Volg in de hoofdmenubalk *links => historie => biografieën => Pieter Jozef Taeymans*.

Op <http://beeldbank.vioe.be/nl/> vindt u de Beeldbank van het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed. Op deze site – zo melden zij zelf- kunt u terecht voor gedigitaliseerd archiefmateriaal, nieuwe digitale foto's en iconografisch materiaal van hoge kwaliteit. Deze collectie herbergt duizenden foto's van het bouwkundige en landschappelijk erfgoed dat Vlaanderen rijk is. De Beeldbank biedt een blik op verschillende beschermde monumenten en landschappen van 1980 tot op heden, maar bevat eveneens reproducties van tekeningen, plannen en schilderijen.